

FILLÉRTÁR

mindennemű közhasznú ismeretek terjesztésére.

38.)

Kijön minden szombaton (November' 15-kén, 1834.)

B e c z k ó.

Ezen várnak eredetéről, mely Trencsin vármegye' déli határszélén fekszik, köz hiedelmet talált, sőt némelly íróktól is elfogadtatott a' monda, mely így adja elő ennek keletkezését. A' hatalmas *Stibor'* idejében, ki ezen vidéket bírta, kopaszon és pusztán állott a' hegygerincz, védtelen és értéktelen kolosszként. A' háboru mellett, mely *Zsigmond'* rémületesen ingatott uralkodása alatt, csak kevés pillanatokot engedett a' dicsőségvágyu vezérnek nyugodni, kedvencz foglalatossága vala *Stibor*-nak a' vadászat, kora' szellemének hódolván, mely a' multságban is küzdést és erőgyakorlást kívánt. Mint az indiai nábobok, kiknek vadászatai az európai fejedelmek' táborozásához hasonlítanak, és gyakran nem kevesb ember' életébe kerülnek mint az ütközetek, *Stibor* is nagyszámu kísérettel mene egykor vadászatra, 's történetből egy nap' épen e' tarszicklának ellenébe telepedett le vadászilag ebédleni. Az udvarnokok' serege mindent elkövette a' parancsnok' kedvélyét mulattatni hízelkedvén kevélységének. De különösen szerencsés vala e' napon udvari boldja *Buczko'* hatalmas urának mulattatásában, 's némelly kegyelmes mosolygást kecsegtete a' nagy ur' ajakára. Ekkor a' szigoru ember hirtelen fellobbanván, szokatlan szelidséget és kedvezést mutatott, 's mindenkinek megengedte, hogy most töle valami kegyelmet kérjen. *Buczko'* előállván azt kérte, hogy neki ama' sziklára építtessen egy várat. Meghallgatá *Stibor* e' kérelmet, 's egy év alatt egész pompájában állott a' vár; mert minden utazónak nyolcz napig kellett úrdolgáznai az építésnél, 's akár úr akár asszony utazott el ottan, oda kellett embereit és lovait nyolcz napra adnia, maga azalatt fényesen vendégtetvén. De midőn a' vár készen lett, maga belé szeretett *Stibor*, 's udvari bo-

londjának más jószágokat adván helyette, önnön fő lakjaul választá.

Akármily egybehangzó legyen is ezen hagyomány, bizonyos, hogy már *Stibor* előtt megvolt ezen vár, és reá királyi adományból szállt, mert legrégebbs történetirónk, *Anonymus* azon várak között, melyeket a' bejött Magyarok *Nyitra* után a' tótoktól elvettek, *Blundus* várat is említ, melyből kétség kívül *Bolondocx* név származott, mely alatt *Beczko* értetik a' régi oklevelekben. Az is bizonyítja ezen várnak régebbs eredetét, hogy 1228 a' nyitrai püspök, *Jakab*, a' benedictinus apátságot itten megtelepítvén, a' beczkói bor-tized' negyedrészt annak engedte. Utóbb ugyan elpusztultak itt a' szőlők, úgy hogy most egy csep bor sem terem ott, hol néhány század előtt vinyigével vala egész vidék beültetve, és a' bor legalább érett korában minden becsületes kívánságot kielégített, noha új korában legrosszabnak tartatott az országban, sőt egy elmés ember egész értekezést irt azon kérdésről, megszentelhető-e a' beczkói bor (a' misében) és a' kérdést *nemmel* fejtette meg magának. Sőt *IV Béla* 1266 a' beczkói várban adván ki egy oklevelét, nem csak az bizonyosul ki, hogy ez már *Stibor* előtt fenn volt, hanem az is, hogy királyi vár vala.

Királyi adományképen szállott-e utóbb a' rettenetes *Trencsényi Mátéra*, nem lehet meghatározni, mert pusztító munkásságának időszaka épen akkorra esik, mikor a' csak önmegtartásukról gondoskodó királyoknak sem idejük, sem akaratjuk, sem hatalmuk nem volt igazságot szolgáltatni 's igazságtalanságot megbüntetni, hanem mindent maga sorsának hagyván, törvények helyett az erősebségen alapult 's mindent elnyomó önkényt hagyák uralkodni. *Trencsényi*, az egész vágvölgynek ura 's a' király ellen bátran kikelhető seregeknek parancsnoka lévén, könnyü vala neki a' trónt több ízben

megrázní, 's mind azt magáévá tenni kardal, mi neki megtetszett. De végre ötöt is elérte *Szepes*' hegyeiben a' sors, 's a' *roxgonyi* csapás örökre semmivé tette erejét. Javai a' koronára szállottak, 's a' szorongatott *Robert Károly* csak ekkor nevezheté magát igazán magyarok' királyának.

Nagy *Lajos* alatt sok érdemekkel tündöklött a' *Bánffy* nemzetség, különösen a' nápolyi véres bosszuban tette az magát kedvezéseire méltóvá. Szenvedélyesen szeretvén *Lajos* szerencsétlen öccsét, kit hűtelen neje megöletett, az a' gyalázatos *Johanna*, ki Nápoly' trónját mint királyné és mint nő megszenségteleníté, minthogy e' miatt bosszuja személyes és családi érdekü vala, mind azokat gazdagon jutalmazá, kik ügyében önkényesen részt vettek. Vitéz tetteivel a' királynak szeméit különösen magára vonván *Bánffy* Miklós, a' magyar seregek' dísze, az olaszok' gyilkolója, gazdag jutalmakat nyere, nem ő lévén oka, hogy oly sok fáradtság kívánt célra nem vezetett. Az adományok közt 1379. *Beczko* várát is megnyeré.

Lajos' fényes udvarában szelídebb erkölcsök uralkodván, Olaszországból több mivészek jöttek belé, kik a' jótékony melegségre összegyülekeztek. Az ország' nemesei mintegy iskolába küldék az ő udvarába gyermekeiket, és körülötte forogtaták, hogy a' nagyhoz és nemeshez szokjanak. Ezen ugy nevezett apródok között vala *Stibor* is, ki hazájában keves javakra tarthatott számot, itt pedig Magyarország' egy része' urának nevelkedett. Gyermeki idejéből kevés tudatik e' hatalmas embernek, utóbb azonban tudva lön, hogy mind *Lajos*hoz, mind *Mária* leányához az ábrándozásig ragaszkodott, 's példátlan hűségét gazdagon jutalmazák az uralkodók, ugy hogy nem sokára 36 erő várnak ura lett, mellyek mind az ő intésének engedelmeskedtek. A' vág' urának nevezé magát, és méltán; mert ő csakugyan az vala; a' legfőbb hivatalok ruháztattak reá; 's a' 29 nagy férjfiak között, kiket *Sigmond* a' sárkány rend' felállításakor, abba felveve (1498) *Stibor* erdélyi vajda is olvastatik; még pedig mindjárt a' nádor után, kit csak a' *Cillej* grófok előztek meg mint a' király' rokonjai.

Miképen esett el a' *Bánffy* nemzetség *Beczko*' birtokától, hogy azt a' király *Stibornak* ajándé-

kozhatta, nem tudatik, elég az hozzá, hogy 1388 *Stibor* már birtokában volt. De az ő fennhejázása koránt sem elégedett meg a' szűk koromos várral, hanem minekutána azt fő lakjával választá, hogy magához méltóvá tegye, uj kevély alakba önté. Az ő intésére megelevenült a' tarszikkás hegy, ezer ember foglalkozott szerzámaival körülte, 's így az építési tolongás, és az egész vág' mentének élénk mozgása az ottan elutazónak alkalmasint tevé némelly akadályt, mi aztán a' fentebb említett regének alapul szolgált. Hihetetlen rövid idő alatt készen állott a' vár pazarló költséggel nagyítva és ékesítve, nem is hasonlítván a' régi selejtes épülethez, ugy hogy az uj mellett amaz hajdani lételének emlékezetét is elveszté. 'S valóban csak *Stibor* alatt kezdett nevezetessé lenni *Beczko* az országban, mind azért, hogy ezen nagy férjfiának kedvencz lakhelye vala, mind azért, hogy felséges vadaskertekkel, mesterséges vizekkel 's gazdag fényüzéssel diszesítetett fel, mind azért, hogy a' történeteknek nevezetes tanyája lön.

Itt volt az, hol *Stibor* egyetlen fiját és örökösét *Imrét Zechen* Katharinával, a' hatalmas *Frank*' leányával összeházasítván, a' lakadalmat egész esztendeig tartá. Ének és játék, vadászat, és bajnokosdik váltogaták az alatt egymást, hogy a' vendégek felejtsek az idő lassu haladását, míg kapu nyittatik nekik hazamehetésre, minekutána az ifju pár' első szülőtjének komaságát a' keresztelőben megvárták. Itt volt az is, hol a' monda szerint kegyetlen halála elérte a' szigoru *Stibort*. A' komor és szilaj embernek egy különös szépségű vadaskutyája szerfelett kedves volt. Egykor asztalnál ülván számos vendégi közt a' rettenetes, ordítva sántikált be kedvencz ebe. Káromkodva szökött fel *Stibor* székéről, viszhangozván utána a' tág csarnok, 's félelem lépé meg a' vendégeket. „Ki cselekedte ezt!“ hangzék szájából, 's a' mély hallgatás, mellyet még lehellet sem szakasztá félben, még inkább hevíté haragját. „Ki cselekedte ezt, tudni akarom, tudnom kell,“ folytatá tovább, „rémületesen fog az e' gonoszságért meglakolni.“ Ekkor egy vén szolga hurezoltatott elő, ki magát az elkényeztetett kedvencz eb' megtámadásától védelmezvén, a' szerencsétlen ütést tevé. Azonnal parancsolá *Stibor*, hogy

a' legmeredekebb szikláról rohantassék alá a' szolga; semmi könyörgés, semmi rimány nem szabadíthatá meg a' szolgálatban megöszült cselédet iszonyatos halálától. Már szélén a' rémületes mélységnek, a' halál' borzadalmától meglepetve, megátkozá a' szolga e' kegyetlen zsarnokot, hogy esztendő alatt az Isten ítélő széke előtt megjelenjen és számot adjon ez embertelen gyilkosságról. Gunnyal hallgatá ezt Stibor, és épen oly kemény szivü neje *Dobrochna*, de az ártatlanul kiöntött vér rémületesen kiáltott az égre bosszuállásért.

Esztendő mulva ezen gonoszágnak napján nagy ünnepet tartott Stibor Beczkó várában, 's mámaros fővel kiment a' kertbe hűvös árnyék-helyet keresni, hol magát kinyugodhatná. Azon forrásnál, melly négy század után most is útítja az utast, várták őt az Eumenidák; mert midőn itt mélyen elaludt, megfosztá egy vízi kigyó szemevilágától az örjülésig üzven fájdalmát. Hiában igyekezett az iszonyu szörnyetegtől megmenekedni, erősen bele ragaszkodott ez áldozatjába, 's vad dühöngésében egy helyről másikra űzé, míg azon sziklához kergeté, mellyet a' szolgának még most is vére festett volt. Hirtelen gyorsasággal sietett *Dobrochna* utána és a' szolgák' csoportja, de késő, mert a' kinezott zsarnokot már elnyelé a' mélység. *Dobrochna* utána akart ugrani, de ez nem engedtetvén neki, gyilokkal vetett véget életének kétségbeestében.

A' kiálló sziklának éjszaki oldala mondatik ez iszonyu történet' helyének. Egy kiálló szikladarab, melly egy ülésszonyhoz nagyon hasonlít, és ezért Stibornénak neveztetik, mutatja az eset' helyét.

A' hatalmas Stibor után fija következett az örökségben, ki alatt Beczkó a' nyugalom' hajléka vala, mert szelid és békeszerető volt az új urnak indulatja, de az atyja' hire is meghomályosodott rajta. Boldogabbak lehettek ez alatt a' jobbágyok, mint a' harezkedvelő hősi atya alatt, de a' történet róla nem emlékezik, míg az atyát mindig magasztalva említi. Mi igazságtalanabb mint a' sokaság' dicséretet és gúnyt osztó ítéléte! Mi szembe tűnik, 's a' közönséges mindennapiságon felül emelkedik, mindenütt csudáltatik, dicsértetik, 's a' feledékenységből kiragadatik, ha még oly kárhozatos is, csak azért,

mivel szokatlan; ellenben a' néma és csendben munkálkodó érdem, melly áldást és boldogságot terjeszt maga körül, mivel nem ragyog, 's a' bámulók' szemét kiáltó színével nem vonja magára, alig talál az emberiség' évkönyveiben egy kis helyet, mellyeket gyakran lehetne az emberi vadság' évkönyveinek nevezni.

Ezen ifjabbik Stibornak egyetlen leánya *Katharina* Alsó-Lindvai *Bánffy* Pálhoz menvén férjhez, ki főlovászmester vala (1437) a' várat is annak birtokába vitte, királyi adományt nyervén reá *Bánffy*. Ezután a' *Bánfyak'* birtokában is maradt *Beczkó*, míg 1646 az utolsó Alsó-Lindvai *Bánffy* kihalt. Ezen derék uri nemzetségnek több tagjai laktak itten időről időre, 's a' vár' épségbeni megtartására sok költséget és gondot fordítottanak. A' reformationak barátjai lévén, hennök az új tudomány gyámoszlopokra talált, 's az ő eszközzésükre egész vidéken elterjedt az. Ekkor történt, hogy ama' hires praedicator *Bornemisza* Péter (1580) előbb titkos, utóbb nyilvános üldöztetésében már már alig menekhetvén a' rabságtól és haláltól, *Bánffy* Pál ötét *Beczkóra* viteté és hátorságban tartá. Itt irdogált azután *Bornemisza* mint *Luther* *Wartburgban*, 's irományai gróf *Balassa'* költségén nyomtatattván ki, a' protestantismus' elterjedését igen előmozdíták.

Noha az ellenség nem igen nyugtalanítá e' várat, semmit sem mulasztottak el birtokosai megerősítésére, és ez nagyon jól esett; mert 1599 miután a' budai basa *Ibrahim* nagyváradi veszteségeért bosszút akart állani, két részre osztotta seregét egyiket, *Nógrád*, másikat *Nyitra* felé küldvén zsákmányolni, 's a' *Vág'* völgyét valami 10,000 török borítá el. Ezek közül egy nagy csoport *Beczkót* is megrohaná, minekutána *Pöstyént* meglátogatá és a' fordó vendégeket lekaszabolá, de *Beczkó'* hatalmas falain megszakadt az erőtlen düh. *Bocskai* és *Bethlen* alatt mindig menedéke volt *Beczkó* a' vidékbeli nemességnek, 's midőn az Alsó-Lindvai *Bánfyak* *Kristófban* kihaltak, hat uraság' kezére jutott e' jeles erőség, 's mint közös birtoknak pusztulás lön sorsa; mert a' közbirtokosoknak egyike sem lakott benne, 's az idő által tett károk' helyrehozása végett egyik sem adott költséget. Ezen gondatlanságnak pusztító következése évenként nagyobbult úgy, hogy Tö-

köli és Rákóczy alatt a' hajdan erős vár érdemesnek sem tartatott már ostromra. Az 1563-ki törvény parancsolá ugyan a' határvárak' kijobbítását 's épségben tartását, és megrendelé, hogy ha több birtokosai volnának egy várnak, és jó karban nem tartanak, az ország' kapitánya a' vár javakból tartsa fenn erős állapotjában; ez a' törvény 1622 nem csak megújított, hanem más várakra is kiterjesztett akár határszéli volt, akár nem, de egyik törvény sem töltetett be, míg végre mindkettő elfelejtett. Azonban mindig lakott még ott egy várnagy néhány hajdukkal, kiknek főkötelességök a' familia' archívumának őrzése vala, és a' rabokra vigyázat, kiket az uriszek ítél. 1729 az alatta feküdt városkát rémületes gyuladás lépé meg, 's a' nagy szárazságban rendkívüli gyorsasággal terjedtek el a' lángok, belekapván a' szikla' aszott fűvébe is, innen a' várig felhatott, 's mielőtt gondolatott volna, az egész épület lángborult. Ez lön vége Stibor' büszke építményének, mert ezentul száz meg száz kéz rablotta szerte, mit a' láng meghagyott, ajtókat, ablakokat, gerendákat, róstélyokat 's a' t. úgy hogy még a' faragott kövek sem kiméltettek, 's kevés hónap alatt kőhalommá lett a' hajdan felséges építmény, melly most is tiszteletet és bámulást gerjeszt a' nézőben. —

Halászat különböző nemzeteknél.

A' halászat leginkább szokott különbözni a' sokféle nemzeteknél. Chinában úgy ki tudják tanítani a' pelikánt, hogy urának előhordja a' halat. Ez előtt megabroncsolták nyakát, hogy le ne nyelhesse a' halat, de most már az sem szükséges. Holdvilágnál egy fejérré festett, csolnakhoz erősített és a' vízfelületre hajtott deszkával is eltudják itt a' halat bolondítani. A' hold rásütvén a' deszkára, a' hal kiugrik reá, mivel világos hullámnak tartja a' vízben; a' deszka pedig egy sinór által úgy illesztetett a' csolnakhoz, hogy csak meg kell rántani, azonnal a' hajóba pattantja a' halat.

Otahaiti-ben csak éjszaka mennek halászni. A' ladikon tűz rakatik 's az által elő csalogatatik a' hal, szép időben annyi a' ladik, hogy

azoknak tűzétől a' tenger megvilágosodik. Há-lóval és horoggal fogatnak a' halak, még pedig minthogy a' horog fényes, nem is kell rá csalogató étek; de ezen halászok nyársal is jól tudják a' halat agyon szurni; mint a' kanadi indusok a' lazacot. Egy legény tudillik a' csolnak' orrába áll nyársal fáklya világ mellett, mellynek fénye előcsábítja a' lazacot, 's akkor agyon szuratik. Ezek és más halak több helyen hasonló könnyűséggel fogatnak, mivel nagy csoportokban járnak együtt. A' sardellát és heringet is igen könnyen fogják némely vidékeken, mert ezeket fonott kosárral oly nagy mennyiségben merítik, hogy nem győzik száraztani.

Szurinám-ban úgy fognak számtalan halat, hogy a' folyamban négy szegletű lészát fonnak, mellynek ajtaját a' nevedő hullámmal nyitják meg. Kis idő múlva bezárják ezen ajtót, 's mikor a' víz lefutott, számtalan hal maradt benne.

Az áfrikai négerek kőgátot csinálnak keresztül a' folyón, de a' gátban nyilást hagynak némely helyen, melly nyilást nádból font kosarakkal megraknak. Az erős folyam ezen kosarakba űzi a' halat, de egyszer'smind lehetlenné teszi annak a' kijövetelt. Az egiptomiak agyagból, lisztből, enyvből, mézből és szalmából tésztát csinálnak, ebbe egy horgot dugnak, melly kötelre van kötve. Ezen kötelnek egy csengettyűje van, 's a' parton egy fához köttetik. A' halász ekkor felfújt kecskebőrön (nem csolnakon) a' folyam' közepéig megy és ott leveti tésztáját. Ha aztán a' hal belé harap, a' csengettyű megszólal, kihúzza a' halász ragadományát, a' 32 fontos biunit, vas karját huz orrába, 's egy kötelen ismét a' folyamba veti, míg használatra szükséges, megkötvén azt valamihez a' parton.

Az electromos angolna' vagy sajgató hal' erejét lovan vagy öszvéren vesztegetik el előbb, a' vízbe hajtván ezeket, 's mikor a' hal egészen kifárad, a' partra szalad négy-lábu tapodója elől, hol szigonnyal agyonszuratik. Eleinte nagyon erősek ezen halak, úgy hogy a' lovat is agyonütik, hasa alá tolakodván annak, hol egész hosszokban hozzá verhetik magokat. A' ló 's öszvér eléggé ismeri is ezen hatalmas ellenséget, a' honnan csak veréssel lehet oly vízbe hajtani, és erőhatalommal akadályoztathatik meg kiszaladása.

Mudarászat, Ízlandban.

Beczko!

Pallas' tudósítása szerint a' *Volga'* torkulatja 's a' kaspiumi tenger' öble leginkább bővölködik hallal, mert azon gazdag halászatokat nem is értvén ide, mellyek a' *Volga'* hosszában az *Ural'*-ban és *Jaik'*-ban tétetnek, a' mondott helyeken 103,500 darab viza, 302,000 kecsége, 1,445,000 keszeg fogatik, többet hozván be öszvesen két millio tallérnál és számtalan embert táplálván. Hát még a' neu-foulandi halászat mily gazdag lehet! —

N e v e t é s.

A' nevetés' adománya az együgyűségnek, tudatlanságnak, 's önhitségnek szinte ugy sajátja, mint az éles és lángelmének. Van de *Steel* (egy hollandus) nevetett a' kaffereken, midőn a' hollandusoktól csudát kívántak, 's ő nagy csudálkozásukra és megelégedésükre egy pohár meggyujtott pálinkát ivott; — a' mátrócok nevettek a' négereken, kik nem csudálkozhattak eléggé egy tajtékozóeres palaczkon, nem azon törvén fejöket, hogy a' ser kibuzog, hanem azon, hogy ilyen tajtékozó lényt miképen lehetett a' palaczkba juttatni, hasonlól nevetett az áldott együgyűség, melly a' duda musikáját magában a' dudában kereste és azt felhasította, hogy benne meglehesse a' bájos hangokat. Ugyanezen négerek a' kesztyűt kettős kéznek tartották, a' hajót nagy halnak, 's a' hajóbeli órát élő lénynek. Sok vadember valami állatot hitt a' fővő vizben, melly abban dül fül és sziszeg, némelylek bedugták kezeiket a' forró vízbe, hogy kivegyék az állatot, de természetesen megforróztattak, 's míg a' feje európaiak hahotáltak, ők mint az őrjültek ugrándoztak, azt vélvén, megharapta kezöket az állat. Az eskimók *Rossz kapitány'* vitorlát nagy tengeri madarak' szárnyainak tarták, 's minden bámulást hangos kacajjal szakasztának félben hosszal hallgatás után. Az ilyen természetes népek olyanok mint a' flucska, kit édes mamája visszaküldött az igen apró zsemlyével, a' vigelmű pék pedig tökéletesen megnyugtató ezen szavakkal, „mond meg mamádnak, hogy a' zsemlye még csak két órányi idős.“

Egy néger elkiáltá magát elsöben látván meg a' hópelyhet hullani: ni ni, hiszen itt pamut esik! Egy másik gondosan elrejté a' levelet, hogy el re árulja ötét, ha ismét nyalánkoskodik a' rá bizatandó gyömölcsből. *Leeboo*, egy vad, nagy kutyának nevezte a' lovat, 's midőn magát egy tükörben meglátá, megrettenve hátrált vissza, a' tükör megett kereste magát (mint némelly állatok is szoktak tenni) 's utoljára nevetett, épen mint némelly mezei embereink nevetnek oly dolgoknál, mellyek nekik ujak és megfoghatatlanok; csak szemléjük öket nagy vásárokon, vagy városokban. De valljon nem nevehették-e ki részükről az uj hollandiak is a' britt mátrócokat, kik nagy szárnyas ege-reiket valóságos ördögöknek tartották. A' miveltőség' fija nevet a' miveletlenségén, ki neki szegért, késért, baltáért, ollóért 's más hasznos dolgokért aranyat ad, amazon pedig ez nevet, hogy haszontalan aranyáért oly hasznos czikkeket eserél, 's ki tagadhatja, hogy több igaza van nevetni? mind kettő azt hiszi, megcsalta a' másikat, holott valójában egyik sem cselekedte. Elég anyagot szolgáltat nevetésre a' módi is, ha most egy dáma far abroncoso viganóban jelenne meg, minden ember ujjal mutatna rá 's méltán szemébe kaczagna; ellenben a' mostani dáma öltözet a' far abroncoso időszakban szinte azon sorsra jutott volna.

M o c h i a P á l.

Ezen tiszteletes akárhol a' vízbe ugorhattott minden veszedelem nélkül, mert alig ért le a' fenékre, azonnal feljött, még pedig egyenes állásban, ugy hogy egész mellye kívül vala a' vizen, a' nélkül, hogy ő magán mozgással segített volna. Ezen állásban összetevé kezét 's oly biztosan járkált a' tengerben, mint más a' szárazon. Azt beszélük, hogy a' buvárok gyakran levitték magokkal a' viz alá, de alig eresztették el, már azonnal felszállott mint a' dugókéreg. Néha elaludt a' vizen, 's épen ugy kinyújtódzott rajta mint az ágyon, hol egyik, hol másik oldalra fordult, de soha le nem merült. Azt állítá, hogy lába alatt épen oly erős aljat érez a' tengeren mint a' szárazon, 's testének ezen

különös sajátsága épen oly szokatlannak tetszik ő előtte mint mások előtt. Több természet vizsgálók fürkészvén ezen jelenetnek okát, végre megmérték ötöt, és azt találták, hogy harmincz fontal kevesebbet nyomott, mint ugyan annyi terjedékű víztömeg.

Madarászat Izlandiában.

További magyarázat nélkül is elég világosan előterjeszti már a' kép az izlandiai madarászat' veszélyes vállalatát. De nem tulajdonképen a' dunnalud' fogása ösztönözi a' szegény izlandiakat ily veszélyekre kitenni életüket, hanem inkább azon madaraknak tojásai és puha tollai, mellyekkel fészkeket kirakják. A' dunnalud az uszómadarakhoz tartozik, 2 lábnyi hosszú, 's rendszeren 3 fontot nyom. A' földnek éjszakai tájékain lakik és legbővebben Izlandiában 's néhány más szigeteken találtatik. Itt meghághatatlan meredek sziklán rakja fészket a' jérece, füböl vagy mohból, 's a' begyéből szakkatott tollakkal béleli ki. Alig tojta ki magát a' dunnalud, eljönnek az izlandiak, és mind tojásait, mind tollait elszedik. Háromszor rak fészket, 's ugyan annyi izben tojik, de a' törvények csak kétszer engedik meg azt elszedni; megölni épen nem szabad a' madarakat; húsok izetlen. De a' tojások' és tollak' elszedése nagy életveszélyekkel szokott megcseni. Minekutána a' madarászok nagy ügyvel bajjal felkuszta a' sziklára, egyik kötelet köt derekára, 's a' másik, azon kötelnél fogva, leereszti a' tenger felől való oldalon. A' leereszkedőnek kezében egy hosszú bot vagyon, hogy azzal távol tartsa magát a' sziklától. Elordítván magát, felriasztja a' madarakat fészkeikből, 's ekkor dolgához lát; míg kosara megtelik, és jelt ad, hogy felhuzatassék. Távol álló sziklára jutás végett, gerendát tesznek által, mellyen azután ácsusznak. Sok madarász életével fizeti ezt meg. A' dunnapohely megtisztítatik és külön osztályokra választatik; a' legjobb neműnek fontja rendszeren 2 — 3 tallér. Öt fontal egész ágyat ki készíthetni.

Schottland szigeteken hasonló veszélyekkel üzetik a' madarászat. Ezen szigetek Skótzia

és Norvégia közt fekszenek, de Skótziahoz számoltatnak; számuk valami 46. A' hegyeken és sziklákon különbféle madarak fészkelnek még pedig ezereknél, 's ezeknek tojásaikból temérdek lakos éldegél, kik a' legmerészebb madarászok. Némelly sziklák' magassága több ötven ölnél, 's oldalaiokon csak annyi horpász és kiseszorodás van, hogy a' madár fészket rakhat rá. Ezen iszonyu sziklákra felkuszik a' madarász, összeszedi a' tojást és anyányi madarat, 's hasonló hidegvérűséggel ereszkedik ismét le. Legtöbb helyeken felülről igyekeznek lemenni a' vakmerők, 's egy szalma vagy disznó serte kötelen bocsátatják le magokat; többnyire csak egy pajtásra bizakodván a' rémítő vállalatnál, ki leereszti társát, és tartja a' mint birja. Gyakran nem birván tartani, vagy kicsusszanván kezéből a' kötel, amaz vagy a' sziklán zúzatik szerte, vagy a' tengerbe pottyán és oda vész.

Pénzműhelyek.

Legtöbb pénzműhelyek Franciaországban vagynak; azonban alig van kevesebb Német és Muszkaországban is. De a' legnagyobb és leggazdagabb pénzverő ház, Mexikóban vagyon, oly számos műszerrel, hogy minden nagy erőködés nélkül 30 millio piasztert verhetnek benne egy esztendő alatt. Még 1806 esztendőben 24 millio piaszternél több veretett ott, a' 16 század olta pedig 6500 millio forint aranyban és ezüstben. Angolországban Boulton hozta legnagyobb tökélyre a' pénzverést. Az ő általa 1788. Sohoban, Birmingham' közelében felállított pénzverő malom egy gőz erőmű által 8 sajtót hajt, mindenike 95 pence darabot, vagy 97 fatinghot készítvén egy percz alatt, 's így egy óra alatt öszvesen 31,200 pence vagy 46960 fatinghot. Felvigyázásra csak 12 — 14 esztendőes gyermekek kellenek. Minthogy a' boultoni pénz, melly tökéletes kerek, 's mindenütt egyenlő átmérőjű, minden másféléltől már első tekintetre könnyen megkülönböztethető, és felettébb beeses, ez legjobban biztosít a' hamis pénztől, melly az előtt nagyon divatozott Angolországban. Birminghamban több magá-

nos pénzműhelyek voltak, mellyekben más statusbeli pénzdarabok ujra verettek és a' tengeren szétküldettek; de most ezen keresetág véteknék tartatik, mihelyt az illető status az iránt panaszt tesz. A' törvény szerint csak Doverben lehet pénzt verni, mint a' britt birodalomnak egyetlen pénzverőhelyén.

II Károly alatt 1660-tól 1685-ig veretett 7,524,105 font sterling. II Jákób alatt 1685-től 1689-ig veretett 2,737,637 f. st. III Vilmos alatt 1689-től 1702-ig veretett 10,511,963 f. st. Anna alatt 1702-től 1714-ig veretett 2,691,625 f. st. I György alatt 1714-től 1727-ig veretett 8,725,921 f. st. II György alatt 1727-től 1760-ig veretett 11,966,570 f. st. III György alatt 1760-tól 1819-ig veretett 66,277,489.

Da harmadik György alatt csak 63599 font sterling volt ezüst, a' többi mind arany.

Érvágás a' Dariaknál.

Egy indiai néptörzsöknek Amerikában, a' dariaknak papjaik némelly orvosi ismereten kívül az érvágást is tudván, azt hideglelésnél és más betegségnél gyakorolják. De bánásmódjuk és hozzávaló szereik nagyon nevezetesek. A' beteg egészen levetkezve egy köre ül; az orvos egy kis ívet veszen elő apró nyilvesszők' ellövésére, mellyeknek hegyétől nem messze néhány toll van körösleg, hogy a' mély benyomulás meggátoltassék. Ekkor a' ilyen nyillal a' karba vagy lábba lö a' pap, ki a' sebész' tisztét viszi. A' betegnek csak néhány csepp vérét ontja ki a' nyil, úgy hogy ha jó mennyiségű vért kell elvenni szegénytől, elég sokáig tart az operatio. Minden kis nyil' ellövése után ugrándozik és szökdécsel a' pap minden jelenlévőkkel, mutatván ezáltal örvendezőket a' vér' kijövésen. Midőn az angol orvos Wafer ezen gyermeki 's fájdalmas bánásmódot látá, ajánlá magát egyik kaczik' nevének, kin hideglelés miatt eret kelle vágatni, hogy elég mennyiségű vért szelidebb módon fog tőle elvenni; de megnyitván egy eret metszőjével 's a' kaczik' tisztá folyamat látván, úgy elbámult és ijedt, hogy fogára esküdött meg (ez legnagyobb esküvése a' dariaknak) átszurja Wafert, ha neje életveszélybe esik. A' szerencse kedvezett az

angolnak, az asszony nem sokára meggyógyult az érvágás után, 's a' kaczik minden dariakkal különös lénynek tartá ezután az orvost. Leborultak előtte, csókolák kezeit, minden utazásaiban menyezeten hordozák a' legnagyobb tiszteletben tartván.

M o r á l.

Jó az Isten, mert lám, mindenkor a' legjobbat adja neked, 's nem kíván tőled egyebet vissza csak a' jót.

Az emberi élet hasonlít a' tavasz' kedvelt rózsabokrához, ha minden töviset le akarna róla az ember vágni, nem teremne rajta rózsza.

Könnyen szállunk le az erény' hegyéről az érzékiség' völgyébe, de mily nehéz a' visszatérés, csak az égnek valódi barátja tudja.

Haragudni annyit tesz mint mások' hibáját önnön magán megbosszulni.

Az emberről mindig a' legjobbat kellene hinni 's beszélni, mert sok a' ki nem jó, jobba lesz, ha azt veszi észre, hogy jónak hisszük.

A' nemes lélek elrejti fájdalmát, 's a' bánkódó elfordul könnyes arczával ha észrevéttetik; de azért ne kívánd, hogy a' szenvedő ne panaszkodjék, mert akkor kétszeresen szenved.

Nem az boldog, kinek mindene van, a' mit kíván, hanem az, ki nem kívánja a' mije nincs. Nem sokkal birni, hanem azt, a' mit birunk elégeni, boldogság. Ez a' léleknek oly ritka 's idves állapotja, mellyben azt mondhatjuk, nekem elég van, legfőbb philosophiája az életnek.

Jó lelkisméret 's megelegedés alapjai az igazi gyönyörnek, az örömök hivatlanul előállanak, hol a' vétek, betegség 's elégedetlenség el nem tiltják — de ha ezek ellenök szegülnek, akármennyivel fizetjük is, nem közelítenek hozzánk, innen van, hogy az operaházban többet ásit az ember mint a' esürben.

Ki csak legszebb virágait keresi a' rétnek, sokára lesz készen koszorújával; 's az kincset soha sem gyűjtend halomra, ki a' fillért nem tartja megkiméendőnek.

Kis boldogságotat ne tedd koczára egy nagyobbak nyérése végett, mert ha ezt elveszed, boldogtalan vagy, ha amazt megnyered, ritkán boldogabb.

Az utolsó pillanatokban éri az ember az élet' hiúságát, ürességét 's állhatatlanságát. Ha szeretett lényünk meghal, lemondunk a' hiúságról, kevélységről, 's ha valaha tisztaságra 's erényre ébred bennünk szándék, ezen pillanatok feltételei azok.

A' krompli' eltartása.

Most, midőn csaknem mindenfelől érkezik a' krompli' szük terméséről panasz, minden dot jó lesz elkövetni, hogy a' kevés legalább el ne vesztegettecsék gondatlanság miatt, 's a' mi van, takarékos gazdálkodással ujig tartathassék. Egy gazda sok kolompért öntetett pinczéjébe; de ezt tavasznál előbb meg nem tekinthető, mivel egész télen messze vala lakjától. Tavaszszal bámulva látta, hogy a' kolompér olyan fris, mint ha most öntette volna a' pinczébe; még ize sem változván semmit. Gondolkodván az eseten, utóbb eszébe jutott, hogy a' pincze az előtt széntartó vala, és földje most is elég vastagon be volt lepve szénporral; 's épen ezen hevert a' burgonya. Ez olta a' vermet is szénnel hinti be, 's földialmája ki nem csirázik.

A' pityóka' eltartására más mód is találtott, melly szinte sok próbát kiállott, tudnillik, hogy mielőtt a' verembe öntetnék, forró vízzel meglocsoltatik. — Ugyan azt lehet tenni a' hagymával is, ha, mihelyt ez csirázni kezd, forró víz öntetik reá, mellyben addig hagyatik, míg meghül. Azután minden száraz helyen tartathatik még a' fagy ellen is, míg ismét uj terem.

N a p l ó.

November' 15-kén 1708 születik *Pitt* Vilmos, Angliának nagy statusminisztere; 1738 pedig a' híres csillagász *Herschel* Vilmos, a' nálanál sokkal nagyobb 's 1630 ugyanezen napon kimúlt *Keppler* János' systemájára alapítván vizsgálatit.

November' 16-kán 1522 a' Spanyolok politikai 's vallásos fanatizmustól elvákítva megöldösik *Péru* öslakosít.

- 17-kén *anjoui V Fülöppel* a' bourboni ház spanyol trónra jut. — 1812 *Kutuzow* megtámadja *Kasznoínál* a' viszsza vonuló 's már mindenben szükülődő francziákat, 9000 félig éhen halt és megfagyott ember, 134 tiszttel és 2 generállal, megadja magát a' musz-káknak.
- 18-kán 1647 született a' lángeszű *Bayle* Péter, kiről *Voltaire* azt mondá: „Bayle legelső a' dialectikusok, Sceptikusok között. Legnagyobb ellenségei is kénytelenek megvallani, hogy munkájiban egy sor sincs, melly a' keresztény vallást nyilvánosan olcsárolná; legnagyobb védelmezői is kénytelenek megvallani, hogy viszátkodó czikkelyeiben egy sor sincs, melly az olvasóban kétséget és sokban hihetlenséget is ne gerjesztene.“
- 19-kén 1824 dühöngő vihar és hullámok által *Pétervárott* és *Kronstadt*-ban házak, útezak 's az egész környék viz alá merülnek; sok ember, sőt egész család is a' habok' martalékává lesz; egész faluk eltűnnek, és *Kronstadt*-ban egy 100 álgys lineahajó a' nagy piacra vettetik.
- 20-kán 1815, második *párizsi* béke, melly által Franciaország az 1790-ki határaiba szorítatik. *Ausztria*, *Nagybritannia*, *Orosz* — és *Burkusország* megújítják a' *chaumont*-i 's *bécsi* szerződéseket.
- 21-kén 1759 *Fink*, porosz generál, kénytelen megadni magát 12000 emberből álló seregével a' császáriaknak *Daun* alatt.

P O Z S O N Y B A N,

ifj. Schmid Anta'P betűjével és költségén.